

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
Кафедра історії, археології та методики викладання**

**БЕРЕСТЕЙСЬКА УНІЯ 1596 РОКУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОЛІТИКО-
ПРАВОВИЙ І СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ
ЗЕМЕЛЬ РАННЬОМОДЕРНОЇ ДОБИ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала:

здобувачка 07-441 групи
Спеціальності 014 Середня освіта
Спеціалізації 014.03 Історія
Освітньо-професійної програми
Середня освіта (історія)
Захлівняк Анна Абдуназарівна

Керівник

кандидат історичних наук,
доцент Бойков О.Ю.

Рецензент

Федорченко О. В. к.і.н., доцент,
завідувач кафедри загальноправових
та соціально-гуманітарних
дисциплін Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Історичні передумови підписання Берестейської унії	7
1.1 Еволюція поглядів на унію в українському суспільстві.....	7
1.2 Церковні собори у Бересті.....	10
РОЗДІЛ 2. Наслідки Берестейської унії	15
2.1 Вплив Берестейської унії на політико-правове становище населення на українських землях.....	15
2.2 Соціокультурне значення Берестейської унії.....	18
РОЗДІЛ 3. Берестейська церковна унія 1596 року у шкільному курсі історії	22
ВИСНОВКИ	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	29
ДОДАТКИ	
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача ХДУ.....	34
Додаток Б. Розробка уроку на тему: «Берестейська церковна унія»....	35

ВСТУП

Актуальність. Церковна історія та історія міжконфесійних відносин на українських землях є однією з найбільш складних для дослідження та осмислення проблематик. Довгий період бездержавного існування, перетин кількох культур та цивілізацій на території України спричинили поширення численних релігійних течій, взаємини між якими завжди були дуже напруженими та потребували врегулювання.

Берестейська церковна унія має величезне значення для усієї української історії, а Українська греко-католицька церква безпосередньо плинула на становлення України як незалежної держави. Саме тому передумови та причини її зародження потребує подальшого дослідження з точки зору сучасних наукових підходів. Складність дослідження проблеми підписання та наслідків Берестейської унії полягає у значній політичній та ідеологічній заангажованості. З одного боку існувала версія католицького престолу та польської корони, які мали свої погляди на унію, а з іншого боку – православна опозиція протягом кількох століть формувала суспільну думку та відповідне ставлення до унії.

Тож завданням сучасних українських дослідників є пошук оригінальних джерел та неупереджена реконструкція подій, що передували підписанню Берестейської унії, а також формування нового погляду на значення Берестейської унії в українській та європейській історії та впровадження результатів цих досліджень у шкільну історичну освіту.

Мета дослідження – охарактеризувати Берестейську унію 1596 року та її вплив на політико-правовий та соціокультурний розвиток українських земель ранньомодерної доби, а також визначити особливості її вивчення у шкільному курсі історії.

Завданнями дослідження є:

1. проаналізувати передумови та процес підписання Берестейської унії;
2. охарактеризувати політико-правові та соціокультурні наслідки Берестейської унії;
3. виявити особливості вивчення Берестейської унії у шкільному курсі історії.

Об'єкт дослідження – Берестейська церковна унія.

Предмет дослідження – Берестейська унія та її наслідки у шкільному курсі історії.

Хронологічні межі дослідження – II половина XVI – I половина XVII століття – дають змогу дослідити передумови, процес підписання та безпосередні наслідки Берестейської унії.

Географічні межі дослідження охоплюють територію України у її кордонах 1991 року, а також частково територію сучасної Польщі та Білорусі.

Історіографія та стан наукової розробки теми. У сучасній українській історичній науці найвідомішим дослідником Берестейської унії є Леонід Тимошенко [18 – 24]. Його доробок включає навчальний посібник «Берестейська унія 1596 р.» [19] та значну кількість публікацій, у яких автор на основі аналізу широкого кола джерел дослідив причини, передумови унійного процесу, особливості проведення обох соборів у Бересті, роль видатних історичних персоналій в унійному процесі, працював над доведенням достовірності джерел, на виявленні політичних інтриг, пов'язаних з унією. Цікавою є думка Л. Тимошенка про відсутність кризи православної церкви та її конструювання у свідомості населення єзуїтською пропагандою [20].

Наслідки підписання Берестейської унії у різних сферах суспільного життя досліджували С. Олійник [15], С. Сенник [17], І. Шевців [26]. Окрема група наукових досліджень присвячена полемічній літературі та її ролі у міжконфесійних відносинах на українських землях

у II половині XVI – I половині XVII століття: В. Бондарчук [10], Р. Ткачук [25]. Важливими є дослідження у галузі духовної культури українців ранньомодерного періоду, збереженні власної ідентичності, вплив унії на національне відродження: С. Візер [11], Н. Діанова [12], С. Йосипенко [13], В. Литвинов [14], І. Палавський [16].

У контексті теми дослідження були проаналізовані також чинні програми з історії [30 – 32] та підручники з історії України для 8 класу закладів загальної середньої освіти [33 – 37].

Джерельна база дослідження. Основу дослідження складають безпосередньо документи, що відображають умови укладення унії – грамота Берестейської унії 1596 року [4], артикули Берестейської унії [2], акт проголошення об'єднання з Римом [1], декларація митрополита Рагози про прийняття унії [5], рішення синоду Київської єпархії про унію з Римом [7]. Ці документи відображають еволюцію переговорів про унію, зміну умов та підходів до унії, свідчать про прихильників унії, тощо. Позицію королівської влади Речі Посполитої щодо церковної унії відображає Універсал короля Сигізмунда III [8]. У процесі дослідження використані також відомості з Протестації Берестейського православного собору проти унії [6], який відображає позицію опонентів унії, яку очолив князь Острозький. Важливими для висвітлення даної теми є також твори полемічної літератури, у даному випадку були використані «Апокрисис» [9] Христофора Філарета та «Книжка» [3] Івана Вишенського.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовувалися загальнонаукові методи аналізу і синтезу для опрацювання та систематизації історичних фактів, пов'язаних із підписанням Берестейської унії. Методи індукції та дедукції дозволили зробити висновки на основі численних фактичних даних з історичних джерел. Також були використані спеціально-історичні методи: історико-генетичний (для виявлення поступовості історичних змін у церковному житті на українських землях під владою Речі Посполитої), проблемно-

хронологічний (для виявлення причин та наслідків підписання Берестейської церковної унії), порівняльно-історичний (для виявлення спільних та відмінних рис правового становища католиків, православних та уніатів; для демонстрації догматичних відмінностей у віровченні католицької, православної та уніатської церков, тощо), історико-системний метод (дозволив виявити наслідки Берестейської унії у межах усього українського соціуму, а не лише у церковній площині).

Практичне значення дослідження. Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані для підготовки позашкільних освітніх заходів з історії. Методична розробка може бути впроваджена у межах шкільного курсу історії України.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел (37 найменувань) та двох додатків. Загальний обсяг роботи 42 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПІДПИСАННЯ БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЇ

1.1 Еволюція поглядів на унію в українському суспільстві

Берестейська унія стала однією з найбільш знакових подій в історії християнської церкви не лише на українських землях, а й у контексті європейської історії. Вона була наслідком тривалих та складних політичних та соціокультурних процесів, кризових явищ, без розуміння яких неможливо коректно відобразити сутність унії та її наслідків.

Традиційно до передумов підписання Берестейської церковної унії 1596 року відносять так звані кризові явища усередині православної церкви, акцентуючи увагу здебільшого на морально-духовному занепаді православ'я, на відсутності гідних освітніх закладів та загальній відсталості православної церкви від католицизму [27, с. 216-217]. Сучасна українська історична наука не у всьому погоджується із цим твердженням. Зокрема, найвідоміший дослідник Берестейської унії Леонід Тимошенко вважає тезу про кризу православної церкви тенденційною, елементом польської та католицької пропаганди унії, а кризові явища хоч і мали місце, але аж ніяк не були вирішальними у прийнятті чи неприйнятті унії [20].

Крім того, до передумов укладення Берестейської церковної унії науковці відносять пропаганду об'єднання польськими католицькими колами, дискриміноване становище православного духовенства та вірян, безрезультативні спроби церковного реформування кінця XVI століття та внутрішньоцерковні конфлікти різного рівня [26, с. 92]. Цей перелік свідчить про складну та багатогранну політико-правову, соціально-економічну та духовну природу унійного процесу в ранньомодерному українському суспільстві, але принциповими для його розуміння є мотивація та участь єпископів православної церкви.

У світських колах українських магнатів ідея унії почала поширюватися ще у 80-х роках XVI століття. Зокрема переговори про це з Римським престолом вів Костянтин Острозький [23]. У 1593 році він представив свої пункти унії, які включали гарантії політико-правової рівності з католиками та припинення утисків з їх боку, але без прямого переходу у католицизм, покращення освітнього рівня духовенства та пастви, тощо. Але одним із пунктів була також згода на унію від східних патріархів, що саме по собі було нереальним, і саме навколо цього пункту розгорнулася післяунійна полеміка та згуртувалася опозиційна партія [10, с. 29].

Власне унійні наміри духовенства вперше були відображені у таємній декларації чотирьох православних єпископів – Луцького, Пінського і Туровського, Львівсько-Кам'янецького та Холмського, підписаній у 1590 році [21, с. 142]. Цей документ став свідченням наміру частини вищого православного духовенства юридично перейти під протекторат Папи Римського, але принциповою для них умовою було збереження зовнішніх ознак східного обряду, у тому числі літургії. При чому це право мали гарантувати і папа, і польська корона, що є спільною рисою для усіх декларацій такого типу та власне для Берестейської унії. Це визначальна риса перебігу усього унійного процесу та основа ідеї регіональної/локальної унії. Мета унії формулювалась як «спасіння єпископату та їх стада» [24, с. 98].

Практично напередодні підписання до унії приєднався митрополит Михайло Рагоза. Л. Тимошенко зазначає: «Крім захисту східного обряду митрополит переймався своїм становищем, місцем у сенаті та привілеями польського католицизму» [19, с. 10]. Фактично митрополит не мав великого впливу на умови підписання унії, але сам факт його приєднання мав величезне ідеологічне значення та посприяв залученню більшої кількості духовенства та вірян.

Теоретико-богословське обґрунтування церковної унії з'явилося у декларації авторства Іпатія Потія, Кирила Терлецького та Бернарда Мацейовського. На думку авторів унія покликана вирішити проблему церковного розколу, поширення єресей та відновити єдність християн. Варто відзначити, що апологети унійного руху скористалися політичною ситуацією та зазначили у своїй праці, що Константинополь завойований, а відтак патріарх не має свободи у своїх рішеннях [14, с. 202]. Таким чином Київська православна митрополія опинилася у складній політичній ситуації, вихід з якої пропонувала майбутня унія під приводом возз'єднання церков.

Формування умов Берестейської унії продовжилося на початку 1596 року. У Кракові Крилом Терлецьким був укладений «Договір латинського і руського духовенства» [28], який містив деякі нові пункти, порівняно з попередніми варіаціями. Зокрема це догмат про походження Святого Духа, який став причиною розколу 1054 року, а також прийняття нового календаря.

Остаточна редакція тексту унії була підписана 1 червня 1595 року та містила догматичні, обрядово-літургичні, культурно-освітні та юридично-соціальні артикули. Догматичні артикули містили роз'яснення з найбільш принципових розбіжностей між католиками і православними – догмат Святого Духа, тут Берестейська унія повторювала компромісний варіант Флорентійської унії «Дух Святий від Отця через Сина походить» [19, с. 12], та католицьке вчення про чистилище, його унія просто приймала без додаткових роз'яснень. Обрядово-літургичні артикули досить детально регламентували збереження усіх елементів східного обряду богослужінь, у першу чергу це стосувалось літургії, інтеграцію православної пасхалії у юліанський календар, особливостей причастя та хрещення, тощо. Неодноразово у тексті зустрічаються застереження від примушення до участі у латинських обрядах і святах, прямого переходу до католицизму під час одруження та багато інших деталей.

Стосовно культури та освіти артикули Берестейської унії передбачали право вільного заснування семінарій, шкіл, друкарень з використанням грецької та слов'янської мови та їх безперешкодне функціонування [2, с. 23]. Ряд соціально-правових привілеїв були закріплені у Берестейській унії. Серед них – рівні права чорного та білого духовенства з католицьким духовенством, місця у сенаті та верховному трибуналі для уніатського єпископату, регламентувалися вибори митрополитів та єпископів, оподаткування та судові повноваження єпископів. У такому вигляді Берестейську унію мали підписати Папа Римський та король Речі Посполитої.

Отже, Берестейська церковна унія стала результатом складного комплексу зовнішніх та внутрішніх факторів. Ідея унії існувала у християнському просторі Європи кілька століть і саме на теренах українських земель під владою Речі Посполитої знайшла своє практичне втілення.

1.2 Церковні собори у Бересті

Берестейські церковні собори стали епохальним явищем для обох церков – і для православної, і для греко-католицької. Прийняття рішення про унію могло бути вирішене виключно соборним зібранням єпископів, ця практика характерна для церков східної традиції, а наприкінці XVI століття православні церковні собори скликалися досить часто. Але католицька сторона та польська корона мали небезпідставні побоювання через значний вплив протестантів, у тому числі в українсько-білоруському православному середовищі. Тож зібрання собору максимально відтягувалося у часі, хоча ще в 1595 році усе було готове для його проведення.

Зрештою 14 червня 1596 року з'явився офіційний універсал про скликання церковного собору у Бересті «з метою зміцнення святої стародавньої єдності, потрібної для збереження згоди і спокою між

народами, цілості Речі Посполитої, земних і небесних потіх» [19, с. 20]. На цей собор запрошувались усі православні, але пріоритетно ті, які прихильно ставилися до унії. Також акцентувалася увага на тому, що цей собор не повинен був вирішувати ніяких інших питань, окрім унії.

На початок 1596 року уже сформувалась чітка опозиція унії з католиками, одним із найвпливовіших її очільників став князь Василь-Костянтин Острозький, який свого часу підтримував ідею унії, але виключно на умовах згоди усіх східних патріархів, включаючи московського. Такий формат був більш, ніж утопічним, тому дуже скоро князь зосередив навколо себе противників унії.

Православна фракція також готувалася до собору у Бересті, туди прибули численні представники духовенства, делегати Константинопольського патріархату, представники дворянства та міщан. Дуже скоро стало зрозуміло, що порозуміння між ними та уніатами не буде, тому православні виокремилися в окремий собор та перемістилися у резиденцію Островського. Подальші події можна охарактеризувати як взаємні прокльони, анафему, відлучення від церкви та взаємні позбавлення санів. Наталя Яковенко робить висновок, що «у такий спосіб Русь розкололася на дві нерівні частини: православний загаль без ієрархів з одного боку, та ієрархи-уніати без вірних – із другого» [29, с. 219].

Серед учасників уніатського собору згадуються митрополит Михайло Рагоза, єпископи Іпатій Потій, Кирило Терлецький, Григорій Герман, Діонісій Збируйський, Іона Гоголь, архімандрити Богдан Годкинський, Гедеон Брільницький, Паїсій [21, с. 145]. Їх особистості ідентифіковані за підписами під програмовими документами Берестейського собору, хоча не всі і не всюди поставили свої підписи, але склад учасників чітко визначений. Крім того, у соборі брали участь делегати Папи Римського та короля Речі Посполитої, зокрема Петро Скарга – відомий єзуїт, полеміст, теоретик та апологет унії.

Леонід Тимошенко наводить наступну статистику: «всіх учасників Берестейських соборів налічується 175: 24 учасників унійного і 151 учасник православного» [19, с. 35].

Собор під головуванням митрополита Михайла Рагози ухвалив наступні документи: власне грамоту Берестейської унії, яка ухвалювала перехід до унії та три грамоти про відлучення від церкви або екскомунікацію архімандрита києво-печерського Н. Тура, Г. Балабана, М. Копистенського та православного духовенства, яке не доєдналося до унії.

Грамота Берестейської унії містила обґрунтування необхідності об'єднання церков, першість Риму як Апостольської столиці та римських пап як намісників Бога на землі, спасіння виключно у лоні католицької церкви. Ідею та прагнення до об'єднання виводять ще з Флорентійської унії, яка мала своїми наслідками зрівняння у правах католицької та православної церков. Сам розкол документ трактує у традиційно католицькому стилі – головна провина за це покладається на Константинополь як центр східного християнства та тамтешніх патріархів, яких Бог покарав навалою мусульман та турецьким завоюванням і неволею [4]. Цими подіями католики пояснювали початок кризи православ'я на українських землях, труднощі в управлінні, поширенні ересей, низький рівень освіченості духовенства та багато інших негативних явищ. На думку Л. Тимошенка грамота обґрунтовує мотивацію до підписання унії наступним чином: «не бажаючи залишатися під поганською неволею і сприяти розкольницькій політиці патріархів, а також запобігаючи спустошенню церков і поширенню ересей, врешті-решт, прагнучи до спасіння людських душ, - митрополит з єпископами приступили до єдності» [19, с. 36].

Особливістю грамоти Берестейської унії була відсутність чітких і зрозумілих умов, на яких власне і погодили приєднання. Вона у загальних рисах декларувала факт унії та збереження східного обряду, але не давала

відповіді на дійсно принципові питання частини духовенства та вірян, православна опозиція теж була недостатньо проінформована про умови унії та сприймала її виключно як ідеологічне та духовне відступництво.

У ході унійного собору жваво обговорювалось питання прийняття нового календаря, але примітно, що згоди щодо конкретного терміну його введення так і не вдалося досягти. Також було прийняте рішення про заснування семінарії у місті Вільно, це було також досить важливим питанням. Але в цілому православний собор у Бересті науковці називають більш продуктивним. Дотримуючись канонічних традицій, православний собор три дні поспіль відправляв до митрополита посланців з парагностиками – запрошенням доєднатися до собору, та не отримавши жодного результату, приймає головну ухвалу собору «Aprofasis» [6], який обґрунтовує з канонічної точки зору розрив ієрархів з константинопольською патріархією та визнає уніатів віровідступниками [22]. Головував на соборі посланець константинопольського патріарха грек Никифор, але присутні на соборі широкі світські кола теж активно працювали усі ці дні – слухали інструкції з регіонів.

Одним із найбільш дискусійних питань було звичайно питання канонічності обох соборів, що було принциповим для обох сторін та для подальшого розвитку подій. З одного боку – унійний собор був зібраний з благословення Папи Римського, дозволений королем Речі Посполитої та відбувався за головуванням митрополита Рагози. З іншого боку, рішення та ухвали православного собору були прийняті за участі патріаршого екзарха та затверджені константинопольським патріархом, теж були цілком канонічними та мали відповідну юридичну силу. Проте, у даному випадку важливою була також політична підтримка польської корони, яка у межах Речі Посполитої не визнавала повноважень Константинопольської патріархії та офіційно підтримала унійний Берестейський собор [8, с. 166].

Таким чином, фактично відбулося два паралельних Берестейських собори – уніатський та православний. Прихильники унії на чолі з митрополитом Михайлом Рагозою ухвалили грамоту Берестейської церковної унії, яка поклала початок Українській греко-католицькій церкві та не лише не вирішила питання розколу церков, а й навпаки – поглибила його. Обидва собори вважали себе канонічним та обмінялися взаємними анафемами, що поклало початок широкій суспільно-політичній та релігійній полеміці та ряду інших історичних процесів.

РОЗДІЛ 2

НАСЛІДКИ БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЇ

Короткострокові та довгострокові наслідки Берестейської унії неможливо оцінити однозначно позитивно чи однозначно негативно. З одного боку церковний розкол дійсно поглибився, проблема дискримінації за релігійною ознакою так і не була вирішена, існувало чимало складнощів впровадження унії в життя, але разом з тим вона мала і ряд позитивних наслідків, які відчувалися вже у ранньомодерному українському суспільстві.

2.1 Вплив Берестейської унії на політико-правове становище населення на українських землях

Першим головним і очевидним наслідком Берестейської церковної унії 1596 року стало утворення абсолютно нової церкви, підпорядкованої католицькому Римові, але разом з тим за зовнішніми ознаками більш ближчої до східних християнських церков – Української греко-католицької церкви. У майбутньому ця церква відіграє неабияку роль в історії України, але на початковому етапі утворення вона мала у своєму розпорядженні лише кількох ієрархів та не набула значного поширення серед вірян. Але уніатська церква мала сильну політичну підтримку Папи Римського та польського короля.

Однією із умов унії були рівні права уніатського духовенства та католицького у межах Речі Посполитої, що власне і було одним із мотивів ряду ієрархів до підписання унії. Офіційно уніатська церква була визнана та підтримана польським королем Сигізмундом III та Сеймом [8]. Безпосередньо проведення уніатського собору було ратифіковане королівською владою, у той час як православний собор не мав такого дозволу. Але варто зазначити, що на практиці рівність була відсутня. Католицька церква, що мала більш сильні політичні та економічні позиції,

постійно намагалася латинізувати уніатську церкву, освіту, культуру. Так католики не сприймали уніатів як рівних, для них вони були неповноцінними католиками. У цьому контексті В. Смолій та В. Степанков зазначають: «Католицькі ієрархи не допускали навіть думки про рівність з уніатськими. Більш того, протягом XVII – XVIII ст. відбувався неухильний процес латинізації останніх (на рубежі XVII – XVIII ст. католицький єпископ Польщі подав до Риму проект скасування православного і запровадження латинського обряду). І тільки в 1963 р. II Ватиканський собор урівняв східний обряд з римським, тобто, через 267 років після Берестейської унії» [19, с. 36].

Крім того, обіцяні місця у сенаті і коронному трибуналі так і не були надані уніатським єпископам, хоча цей пункт теж був обговорений та прийнятий королівською стороною.

Відповідно, у таких умовах, населення, яке мало бажання змінити віру або отримати привілеї, більш охоче переходили у католицизм, ніж приймали унію. Це ставило під загрозу весь проєкт. Тому король Сигізмунд III оголосив Берестейську унію обов'язковою для православного духовенства та вірян [8, с. 170]. Політика була досить жорсткою – святині і храми силою передавались уніатам, православне духовенство позбавляли духовних посад, які передавались уніатам. Особливо відзначився у цій галузі Іпатій Потій, якого сучасники називали надзвичайно освіченим і харизматичним, але у той же час він був прихильником силових методів впливу на вірян та послуговувався досить жорсткими методами покарань, які включали навіть ув'язнення [17].

Не маючи достатньої матеріальної бази, уніатська церква на чолі з митрополитом Іпатієм Потієм вдавалася до силового захоплення православних святинь, храмів, семінарій, але він так і не зміг закріпитися у Києві – йому протидіяло козацтво, яке стало на захист православ'я на українських землях. Показовою у цьому контексті є непересічна подія – у 1614 році православні змогли утримати від захоплення уніатами головну

українську святиню – Києво-Печерську лавру [22]. Архімандрита Єлисея Плетенецького підтримали козаки. Від цього часу можна говорити про поступове посилення позицій православ'я у межах Речі Посполитої. Також козаки підтримали Київське Богоявленське братство та вступили до нього повним складом на чолі з гетьманом Сагайдачним. Саме це братство стало осередком захисту православ'я та боротьби з поширення католицького впливу.

Застосовуючи усі легальні методи боротьби за рівні права православної та католицької церкви, прихильники православ'я все ж не змогли досягти ніяких результатів, тому змушені були діяти в обхід офіційної влади та заручилися підтримкою єрусалимського патріарха Феофана, який висвятив кількох нових ієрархів, зокрема митрополита київського Йова Борецького [16, с. 181]. Це була надзвичайно важлива подія, адже православ'я на українських землях весь час після переходу митрополита Рагози в унію перебувало під загрозою офіційної ліквідації на підставі відсутності відповідної організаційної структури та достатньої кількості ієрархів. Також патріарх висвятив архієпископа Мелетія Смотрицького, єпископів Єзекеїла Курцевича, Ісаакія Борискевича, Паїсія Іполювича, Авраамія Страгонського. Відтепер розпочався процес відродження православ'я, який дуже скоро дав свої результати. Це був визначний успіх ранньомодерної української дипломатії, що засвідчив високий авторитет українських магнатів, шляхти, духовенства, козацтва та особисто гетьмана Петра Сагайдачного.

Наступним кроком повинна була бути легалізація православної ієрархії та визнання відповідного правового статусу королівською владою Речі Посполитої. У 1621 році митрополит Борецький опублікував трактат «Протестація» від імені православної пастви, обстоюючи споконвічне право на церкву та віру [25, с. 218]. Крім того він намагався заручитися міжнародною підтримкою – відправляв посольства до московського царя та вів переговори з литовськими протестантами.

Коштами і турботами митрополита Борецького було заснована та діяла Київська братська школа, яка згуртувала навколо себе світську та духовну інтелектуальну еліту свого часу – видатних полемістів Мелетія Смотрицького, Петра Могили, Лаврентія Зизанія, Єлисея Плетенецького та козацьких гетьманів Сагайдачного, Дорошенка, Голуба тощо.

Хоча православна церква у Речі Посполитій була легалізована аж в 1632 році, цей факт можна вважати одним із наслідків Берестейської церковної унії, яка достатньо поляризувала релігійну сферу життя українського населення ранньомодерної доби і спричинила активізацію реформ, трансформації і перетворення, пошук нових взаємозв'язків не лише уніатської релігійної спільноти, а й православної.

2.2 Соціокультурне значення Берестейської унії

Берестейська унія справила значний вплив не лише на суто релігійну сферу життя українського ранньомодерного соціуму. Вона стала рушієм багатьох соціокультурних змін та трансформацій. Замість передбачуваного об'єднання християн у межах однієї церкви та відносного релігійного миру Берестейська унія спричинила появу третьої греко-католицької церкви, яка на даному етапі ще більше поглибила соціальні протиріччя. В історичній ретроспективі можна говорити про зміни уявлень та ідентичностей. На думку Наталі Яковенко: «відтепер кожна з них (церков) видавалась опонентіві не спільнотою інакшого (звичайно ж неправильного) християнського обряду, а втіленням етнічної приналежності смертельного ворога – ляха-католика чи русина-православного» [29, с. 220].

Релігійне протистояння уніатів та православних вилилося у цікаву інтелектуальну літературну форму – полемічну літературу, що стала не лише засобом опонентів обґрунтувати свої погляди на унію, а й сама по собі стала самобутнім культурно-духовним явищем [11; 22; 28]. Полемічні твори по суті являли собою богословські трактати, проте для

аргументації певних біблійних сюжетів, релігійних постулатів застосовувались методи елементарної логіки [3; 9]. Таким чином Берестейська унія та полемічна література спричинили активізацію наукових пошуків, підвищили рівень зацікавленості у філософських знаннях. Філософія як академічна дисципліна з'являється у багатьох українських закладах освіти.

Полеміка в літературі стала проявом боротьби за політичні, соціальні, релігійні та культурні права українського населення у складі Речі Посполитої та мала ознаки громадської діяльності. Тому автори цих трактатів мали досить високий соціальний статус, культурно-духовний вплив та мали можливість формувати суспільну думку. Найбільш відомими полемістами стали Іван Вишенський «Послання до єпископів» [3], Герасим Смотрицький «Ключ царства небесного», Мелетій Смотрицький «Тренос», Захарія Копистенський «Палінодія», Христофор Філарет «Апокрисис» [9], Іпатій Потій «Унія», Йов Борецький «Протестація» та інші.

Берестейська унія дала новий поштовх розвитку культури та освіти на українських землях, поява унійної церкви змусила православне духовенство та світських прихильників православ'я підвищити рівень освіченості для протистояння уніатам і католикам-єзуїтам на більш інтелектуальному рівні та проведення церковних реформ, що мали забезпечити подолання кризових явищ, які за словами прихильників унії штовхали їх до союзу з католицьким Римом.

Еталоном закладів освіти стала Львівська братська школа, на зразок якої були засновані Кам'янська, Луцька, Пинська, Стратинська братські школи [13, с. 239]. Часто їх називали грецькими через те, що головна увага в них приділялась вивченню грецької мови, що давало доступ до багатьох філософських, літературних та наукових здобутків східних церков. Гетьман Сагайдачний у своєму заповіті спеціально передбачив фінансування на утримання вчителів грецької мови у Львівській та

Київській школах, що свідчить про увагу та підтримку просвітницької політики серед населення з боку світських лідерів, політиків, міщан. Таким чином освітній рух охопив усі прошарки ранньомодерного українського суспільства і вже дуже скоро він приніс свої перші результати, на середину XVII століття населення на українських землях мало досить високий рівень освіченості як на той час, писемними були багато жінок, що нерідко дивувало іноземців [16, с. 184].

Найбільшими успіхами православних у галузі освіти можна назвати заснування Київської братської школи, яка давала не гіршу освіту, ніж більшість тогочасних європейських університетів, адже освітній процес та програми були побудовані за зразком найкращих університетів Європи. А також заснування школи при Києво-Печерській лаврі, де Петро Могила також акумулював найбільш прогресивні ідеї в освіті, науці та культурі. Подальше об'єднання цих шкіл дало життя найвідомішому закладу вищої освіти в Україні – Києво-Могилянській академії, яка стала центром національного культурно-духовного життя українства на багато століть [13, с. 307].

Києво-Могилянський колегіум давав одну з найкращих освіт у Європі – вільне володіння латинською мовою та сім вільних наук вписували українську освіту у європейський простір та давали доступ до передових філософських, наукових, літературних досягнень того часу. Саме тому багато випускників колегіуму у подальшому ставали викладачами у різноманітних навчальних закладах по усій Європі і навіть в Азії [29, с. 294].

У довгостроковій перспективі Берестейська унія теж мала свої наслідки – у бездержавні періоди історії України, особливо за радянських часів, Українська греко-католицька церква стала берегинею української національної ідентичності, хранителькою національної ідеї, оплотом боротьби за національні права та за незалежність України. Греко-католицьке духовенство в усі часи займалось просвітництвом,

громадською діяльністю, культурною творчістю, політичною діяльністю та досягло численних успіхів у цих галузях.

Отже, Берестейська церковна унія мала ряд політичних, соціально-правових та культурно-духовних наслідків, головним з яких було утворення ще одної християнської церкви на українських землях під владою Речі Посполитої – уніатської, згодом Греко-католицької. Ця подія не вирішила проблему релігійного протистояння, але пожвавила громадську діяльність та політичну активність духовенства обох церков. Унія дала поштовх до розвитку освіти, філософії та культури на українських землях, при чому конкуренція уніатів та православних позитивно позначилася на цих процесах.

РОЗДІЛ 3

БЕРЕСТЕЙСЬКА ЦЕРКОВНА УНІЯ 1596 РОКУ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

Шкільна історична освіта у сучасній Україні перебуває у стані реформування у межах переходу на нову шкільну програму Нової української школи та відповідних змін у нормативно-правовій базі. Шкільна програма з історії України передбачає вивчення Берестейської унії у 8 класі у межах теми «Українські землі у складі Речі Посполитої (XVI – перша половина XVII ст.)» у контексті реформації, міжконфесійних відносин, церковного життя та реформування православної церкви. Програма пропонує розглядати Берестейську церковну унію як «спробу реформування православної церкви» [30, с. 83].

Модельні навчальні програми з історії України для 7-9 класів закладів загальної середньої освіти містять деталізацію тематики та змісту курсу [31; 32]. Вони визначають теоретичний матеріал, який мають засвоїти учні, та спеціальні предметні компетентності, що мають бути сформовані під час вивчення окремих аспектів теми. Зокрема це хронологічна компетентність (дата підписання Берестейської унії), просторова компетентність (місце підписання Берестейської унії, регіони поширення уніатської церкви), логічна компетентність (визначення понять унія, Берестейська унія, греко-католицька церква, полемічна література, братська школа, єзуїти, католицизм, православ'я; виявлення причинно-наслідкових зв'язків), інформаційна компетентність (вміння працювати з історичними джерелами – артикули Берестейської унії, твори полемічної літератури, тощо; вміння структурувати інформацію з історичних джерел, літератури, інтернет-джерел), аксіологічна компетентність (вміння надавати аргументовану оцінку подій, явищ, діяльності історичних постатей).

Програми пропонують широкий спектр видів робіт, що здатні забезпечити формування предметних компетентностей, більшість із них можуть бути застосовані у межах вивчення теми Берестейської церковної унії 1596 року. До індивідуальних можна віднести короткі повідомлення про події бо особистостей, невеликі пошукові завдання із з'ясування визначення певних понять, створення хмари тегів, ребусів або кросвордів, творчі завдання із створення презентацій, тощо. Також можливі варіанти групової пошукової роботи – групові проєкти з подальшою їх презентацією, диспути або дискусії («Берестейська унія: за і проти» [31, с. 24]), практична робота з джерелами, складання порівняльних таблиць або схем, та інші.

Аналіз сучасних шкільних підручників з історії України рівня стандарту свідчить про їх відповідність затвердженій міністерські програмі. Усі вони містять теми, присвячені Берестейській церковній унії 1596 року та її наслідків, церковного життя та міжконфесійних відносин на українських землях у складі Речі Посполитої. Більшість із них містить логічно структурований фактичний матеріал про передумови, процес підписання та наслідки Берестейської унії. Як наочність у підручниках представлені портрети провідних історичних постатей ранньомодерної доби, прихильників унії та борців за права православ'я (Михайло Рагоза, Іпатій Потій, Кирило Терлецький, Костянтин Острозький, Петро Скарга, Йов Борецький, Сигізмунд III та ін.). Усі підручники містять фрагменти історичних джерел, зокрема це артикули Берестейської унії, твори Івана Вишенського та Йова Борецького.

У підручнику Власова В. вміщено візуалізацію хронології підписання Берестейської унії, діяльності митрополитів-уніатів [33, с. 44] та її наслідків [33, с. 51], що додатково структурує уявлення учнів про перебіг подій та сприяє формуванню хронологічної компетентності. Пояснення термінів і понять з'являються у зручній формі на полях підручника та виділені іншим кольором, що додатково акцентує увагу та

сприяє кращому запам'ятовуванню. Влучною формою є схема причинно-наслідкових зв'язків, центральною подією якої є Берестейська унія [33, с. 47]. Вона демонструє головні аспекти унії у стислій та структурованій формі. Таблиця-схема порівняння трьох церков за кількома критеріями – католицької, православної та греко-католицької – містить наочну інформацію про спільні та відмінні риси цих конфесій та сприяє кращому засвоєнню цього іноді складного для учнівського розуміння матеріалу. Запитання і завдання після параграфів містять проблемні питання, які додатково стимулюють учнів до логічних висновків, пошуків причинно-наслідкових зв'язків, аргументації власних оцінок подій, тощо.

У своєму підручнику І. Щупак застосовує метод проблемних питань, які вміщено перед початком викладу нового матеріалу, наприклад «Запропонуйте власні аргументи за і проти церковної унії» [36, с. 32]. Це є досить ефективний стимулюючий прийом, який додатково утримує увагу учнів протягом усього заняття, наприкінці якого воно ще й здатне перетворитися у дискусійне. Також автор активно застосовує фрагменти праць провідних українських істориків, що додає шкільному курсу більше науковості та аргументованості [36, с. 33]. Підручник Щупака також цікавий наявністю QR-кодів з додатковими завданнями - «Люблінська та Берестейська унії» [36, с. 35], «Інтерактивна карта УГКЦ в сучасному світі» [36, с. 36], що вносить елемент інтерактивності у звичний шкільний підручник і однозначно підвищує рівень зацікавленості учнів. Запитання і завдання після параграфів теж досить диференційовані та включають такі цікаві форми роботи як ребуси, хмаринки тегів та інші цікаві творчі завдання [36, с. 37].

Підручник з історії України Мудрого хоча і подає фактичний матеріал щодо Берестейської унії більш стисло, але окрім усього іншого містить проблемні та дискусійні питання стосовно української національної ідентичності у контексті міжконфесійних відносин та підписання Берестейської унії [37, с. 36], що є надзвичайно важливим для

формування у учнів розуміння причинно-наслідкових зв'язків між цими подіями та подальшими історичними періодами.

Підручник В. Гісем цікавий наявністю завдань для роботи у парах або для роботи у групах, чого на жаль немає в інших підручниках з історії України для 8 класу. Підручник містить завдання в ігровій формі, зокрема гра «Три речення» [34, с. 28], яку можливо застосовувати і для груп, і індивідуально.

Підручник О. Дудар вирізняється цікавими педагогічними прийомами структурування нового матеріалу, зокрема авторка застосовує метод SWOT-аналізу, за допомогою якого в одній таблиці учні фіксують причини і наслідки, позитивні і негативні сторони Берестейської унії [35, с. 24]. Загалом цей підручник наповнений цікавою наочністю, історичними джерелами, додаткова інформація у вигляді презентацій та відео доступна за QR-кодами, запитання і завдання після параграфів мають елементи творчої роботи у групах або індивідуально.

Отже, Берестейська унія вивчається у шкільному курсі історії України у 8 класі. Проаналізована нами програма та шкільні підручники передбачають вивчення фактичного матеріалу стосовно передумов, причин, процесу підписання церковної унії у 1596 році та її наслідків. Більшість підручників вміщують достатню кількість наочності, історичних джерел, схем та інтерактивних елементів, які сприяють кращому засвоєнню нового матеріалу та активній підтримці уваги учнів.

ВИСНОВКИ

Берестейська церковна унія 1596 року стала непересічною подією не лише в українській історії, а й мала значний резонанс у ранньомодерній Європі. Проблема єдності християнських церков неодноразово ставала предметом дискусій у духовних колах православних та католиків, про що свідчить Флорентійська унія та безліч менш успішних спроб. І лише на українських землях у складі Речі Посполитої склалися достатні умови об'єктивного та суб'єктивного характеру для втілення такого союзу. Безпосередніми причинами унії офіційні духовні ієрархи називали потребу відновлення єдності церков, кризу православ'я та верховенство римського престолу як спадкоємця апостола Петра. Але більш глибокий аналіз джерел свідчить про бажання частини ієрархів отримати рівні соціально-політичні права з католицьким духовенством, подібні мотиви мали і світські магнати, шляхта та міщани.

Процес підписання Берестейської унії супроводжувався надзвичайним рівнем суспільного напруження, переговори про умови унії намагалися вести таємно, але фактично у переддень проведення соборів вже чітко сформувався табір прихильників унії та православна опозиція. Тож практично одразу собор у Бересті розділювався на два повноцінних собори, кожен з яких вважав свої рішення канонічними та називав опонентів відступниками. Уніатський собор остаточно затвердив рішення про прийняття унії, учасники засвідчили печатками грамоту Берестейської унії. А православний собор у маєтку князя Острозького заявив про відступництво групи ієрархів на чолі з митрополитом Михайлом Рагозою.

Внаслідок підписання Берестейської церковної унії утворилася абсолютно нова християнська церква – уніатська, тапер Українська греко-католицька церква. Тому свою головну місію – ліквідацію розколу – унія так і не виконала. Навпаки, фактично церковний розкол поглибився ще

сильніше, з'явилася третя сила у християнському протистоянні. На початкових етапах свого існування уніатську церкву називали церквою без пастви, адже перехід підтримали митрополит та кілька ієрархів. Віряни у більшості своїй залишилися вірними православ'ю, що значно загостило протиріччя та посилило соціальне напруження.

У політико-правовій сфері наслідками Берестейської унії стало зрівняння у правах католиків та уніатів, перш за все духовенства. Польський король Сигізмунд III офіційно підтримав унію та визнав її обов'язковою для усіх православних на території Речі Посполитої. Але на практиці єпископи-уніати так і не отримали обіцяних місць у сенаті та постійно стикалися зі зневажливим ставленням з боку католицьких ієрархів. Також існували певні складнощі у впровадженні унії – уніатська церква не мала приходів, вірян, освітніх закладів, монастирів, тощо. Усе це вони здобували поступово у більшості випадків силовими методами або королівськими пожертвами.

Важливими позитивними соціокультурними наслідками Берестейської церковної унії стала активізація культурно-духовного життя, заснування освітніх закладів та підвищення інтелектуального рівня населення. Православна опозиція унійним процесам за підтримки української шляхти та козацтва змогла консолідуватися навколо ідеї підвищення рівня освіченості православного духовенства та вірян, організувала численні братські школи з викладанням латинської та грецької мови, філософії та літератури, тощо. Полеміка, що активізувалася в українській літературі після підписання Берестейської унії, стала самобутнім інтелектуальним явищем в українській та європейській культурі. Саме конкуренція православних та уніатів прискорила позитивні зміни в усіх сферах духовної культури українського населення.

Сучасний шкільний курс історії в Україні пропонує розглядати Берестейську церковну унію у контексті реформаційних процесів у

ранньомодерній Європі. Аналіз затверджених програм та ліцензованих підручників свідчить про високий методичний рівень матеріалу, оптимальний обсяг фактичного матеріалу, досконалу структуру та достатню інформативність. Вдосконалені можуть бути інтерактивні методики роботи з підручником з урахуванням вимог сьогодення, з метою підвищення пізнавальної активності учнів та кращого засвоєння нового матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Джерела

1. Акт проголошення з'єдинення з Римським Престолом, виданий у Бересті 8/18 жовтня 1596 року. *Записки Чина Св. Василя Великого*. Том XV (XXI). 1996. Вип. 1-4. С. 44 – 46.
2. Артикули Берестейської унії від 1/11 червня 1595 року. *Записки Чина Св. Василя Великого*. Том XV (XXI). 1996. Вип. 1-4. С. 19 – 25.
3. Вишенський Іван. Книжка.
URL: http://litopys.org.ua/old14_16/old14_19.htm (дата звернення: 14.01.2024)
4. Грамота архієпископа, митрополита київського, галицького і всієї Русі Рогози Михайла, архієпископа полоцького Германа Григорія, екзарха київського і єпископа луцького та острозького Терлецького Кирила, єпископа володимирського і берестейського Іпатія Потія, єпископа холмського і белзького Збируйського Деонісія та інших духовних осіб про укладення церковної унії у м. Бересті.
URL: <https://archives.gov.ua/?uniq=1&s=&r=363&a=8> (дата звернення: 03.01.2024)
5. Декларація митрополита Михайла Рогози і єпископату Руської Церкви про готовність прийняти унію з Римом. *Тимошенко Л. Берестейська унія 1596 р.: навчальний посібник*. Дрогобич: Коло, 2004. С. 149 – 151.
6. Протестація Берестейського православного собору проти унії. *Тимошенко Л. Берестейська унія 1596 р.: навчальний посібник*. Дрогобич: Коло, 2004. С. 165 – 166.
7. Рішення синоду Київської єпархії приступити до унії з Римом, написане в Торчині 2/12 грудня 1594 року. *Записки Чина Св. Василя Великого*. Том XV (XXI). 1996. Вип. 1-4. С. 16 – 18.

17. Сенік С. Берестейська унія і світське духовенство: наслідки унії у перших десятиліттях. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Senyk_Sofia/Beresteiska_uniia_i_svi_tske_dukhovenstvo_naslidky_unii_u_pershykh_desiatylittiakh.pdf (дата звернення: 06.01.2024)
18. Тимошенко Л.В. Артикули Берестейської унії 1596 р. *Український історичний журнал*. 1996. № 2. С. 15 – 34.
19. Тимошенко Л. Берестейська унія 1596 р.: навчальний посібник. Дрогобич: Коло, 2004. 197 с.
20. Тимошенко Л. Берестейська унія: розлом, який змінив історію України. URL: https://www.youtube.com/watch?v=OBUEAYMKUby&ab_channel=Локальнаісторія (дата звернення: 06.01.2024)
21. Тимошенко Л. Берестейські церковні собори у жовтні 1596 р.: підготовка, склад учасників та провідники. *Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.)*. 2007. №7. С. 141 – 166.
22. Тимошенко Л. Інтриги і конфлікти в історії укладення Берестейської унії у світлі документальних джерел та полемічної літератури. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tymoshenko_Leonid/Intryhy_i_konflikty_v_istorii_ukladennia_Beresteiskoi_unii_u_svitli_dokumentalnykh_dzherel_ta_polemi.pdf (дата звернення: 03.01.2024)
23. Тимошенко Л.В. Князь К.-В. Острозький і укладення Берестейської унії. URL: https://heritage.oa.edu.ua/assets/files/tymoshenko_VKO_i_uniia.pdf (дата звернення: 03.01.2024)
24. Тимошенко Л. Михайло Рагоза і Берестейська унія. *Київська старовина*. 2000. № 5 (335). С. 96 – 105.

25. Ткачук Р.Ф. Полемічна традиція унійних письменників кінця XVI – першої половини XVII ст.: доба і постаті, текст і прототекст, риторика і поетика. К.: КММ, 2019. 486 с.
26. Шевців І. Берестейська унія – причини, наслідки, історична доля. *Берестейський собор 1596 року в історичній долі українства. Тематичний випуск часопису «Українське релігієзнавство»*. 2017. №№ 81-82. С. 92 – 122.
27. Шевченко Т. Історія церковної унії у другій половині XVI ст.: Рим-Вільно-Остріг-Берестя. *Збірник наукових праць Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії*. К.: ННДІУВІ, 2012. Т. XXIX. С. 216 – 251.
28. Шкрібляк М. Берестейська церковна унія: специфіка укладення, партикулярний характер та амбівалентність рецесій. *Українське православ'я в контексті вітчизняної історії та суспільних трансформацій*. С. 11 – 18.
URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9719/1/2Shkriblyak.pdf> (дата звернення: 03.01.2024)
29. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. К.: Критика, 2006. 584 с.
Навчальні програми
30. Всесвітня історія. Історія України (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7-9 класи. Історія України. 7-9 класи. Всесвітня історія 10-11 класи. Історія України. 10-11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. К.: HREC PRESS, 2022. 260 с.
31. Модельна навчальна програма «Історія України 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / О. Гісем та ін.
URL: <https://drive.google.com/file/d/1mEFp-eCULFXHoAbZMyрMMAyqVv2DBsoO/view> (дата звернення: 14.01.2024)

32. Модельна навчальна програма «Історія України 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / О. Пометун та ін.
URL: <https://drive.google.com/file/d/10TuHv3NCb42nK0L62TqN4XUYU2JywpyA/view> (дата звернення: 14.01.2024)

Підручники

33. Власов В., Панарін О., Топольницька Ю. Історія України. Підручний для 8 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Літера ЛТД, 2021. 256 с.
34. Гісем О., Мартинюк О. Історія України. Підручний для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 192 с.
35. Дудар О., Гук О. Історія України. Підручний для 8 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2021. 224 с.
36. Історія України. Підручний для 8 класу закладів загальної середньої освіти / І. Щупак та ін. К.: УОВЦ «Оріон», 2021. 224 с.
37. Мудрий М., Аркуша О. Історія України. Підручний для 8 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Генеза, 2021. 208 с.
38. Хлібовська Г., Наумчук О., Крижановська М. Історія України. Підручний для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2021. 224 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Захлівняк Анна Абдуназарівна, учасниця освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

01.02.2024

Анна ЗАХЛІВНЯК

Додаток Б

Розробка уроку на тему: «Берестейська церковна унія»

Тема: Берестейська церковна унія 1596 року

Мета: визначити причини, передумови та наслідки Берестейської унії; проаналізувати умови утворення греко-католицької церкви; охарактеризувати постать та діяльність Іпатія Потія; *розвивати* ключові компетентності: спілкування державною мовою; соціальну та громадянську компетентності; уміння вчитися впродовж життя; інформаційно-цифрову компетентність; *розвивати* предметну історичну компетентність (хронологічну, просторову, інформаційну, логічну, аксіологічну); *виховувати* толерантність й повагу до різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей.

Основні поняття: унія, криза, митрополит, православна церква, католицька церква, Берестейська унія, полемічна література.

Основні дати та події: 1596р. – укладення Берестейської церковної унії.

Історичні постаті: Іпатій Потій, Сигізмунд III, Костянтин-Василь Острозький, Михайло Рагоза, Кирило Терлецький, Іван Вишенський.

Обладнання:

підручник: Власов В., Панарін О., Топольницька Ю. Історія України. Підручний для 8 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Літера ЛТД, 2021. 256 с.;

атлас: «Історія України. 8 клас».

Тип уроку: комбінований.

Очікувані результати: після цього уроку учні зможуть:

- характеризувати особливості становища української православної церкви в другій половині XVI ст.;
- пояснювати передумови, причини та наслідки утворення греко-католицької церкви;

- визначати суть та значення Берестейської церковної унії;
- знати персоналії значних діячів культурно-церковного життя;
- удосконалити навички роботи з історичними джерелами, вміти робити висновки, узагальнення, визначати суть і значення історичних подій, вести дискусію, висловлювати та аргументувати свою точку зору.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань.

Фронтальне опитування

1. Коли і чому християнство розділилося на православне і католицьке?
2. Що таке реформація?
3. У якому становищі опинилася українська православна церква у XVI столітті?

III. Мотивація навчальної діяльності.

Проблемне питання: Чи вирішила унія проблему міжконфесійного протистояння на українських землях?

IV. Вивчення нового матеріалу.

План

1. Причини та передумови підписання Берестейської церковної унії.
2. Церковні собори в Бересті.
3. Греко-католицька церква після унії.

1. Причини та передумови підписання Берестейської церковної унії.

Розповідь вчителя про передумови і причини Берестейської церковної унії.

Робота з таблицею

Прослухавши розповідь учителя й опрацювавши відповідний матеріал підручника, складіть таблицю про причини та передумови церковної унії:

Передумови	Причини
<p>1. Прагнення подолати розкол 1054 р. на православну та католицьку церкви.</p> <p>2. На думку українських єпископів, унія мала б вирішити проблему колонізації та покатоличення православних, вони отримали б рівноправність у Речі Посполитій з католиками.</p> <p>3. Установити тісніші зв'язки України й Білорусії з Польщею, нейтралізація впливів Москви.</p> <p>4. Православні єпископи намагались обмежити втручання організованого у братства міщанства у церковні справи.</p> <p>5. Православні єпископи прагнули звільнитися від підлеглості східним патріархам, які підтримували церковні братства.</p> <p>6. Верхівка православного духовенства прагнула зрівнятися у правах з католицькими єпископами, які засідали в сенаті й отримали титул «князі церкви», а також залежали лише від папи та почасти від короля.</p>	<p>1. Українська православна церква переживала кризовий стан.</p> <p>2. В українському суспільстві поширювалися процеси церковного єднання.</p> <p>3. Поява в Україні прихильників церковної унії.</p> <p>4. Посилення процесу окатоличення та ополячення українського населення після Люблінської унії. Перехід частини української шляхти до католицької віри відбувся з різних причин:</p> <ul style="list-style-type: none"> – відкрився шлях до привілеїв та посад; – набуття рівних з поляками прав; – долучення до здобутків польської культури. <p>5. Зменшення матеріальної підтримки православної церкви.</p> <p>6. Активне втручання світської влади в церковне життя. Вищими церковними ієрархами ставали світські особи, які переймалися лише власними матеріальними інтересами.</p> <p>7. Деградація та дезорганізація церковної ієрархії.</p> <p>8. Загальний занепад православної церкви.</p>

Робота в парах. Опрацюйте сторінки 44 – 45 підручника і сформулюйте мотиви підписання Берестейської унії з боку католиків і з боку православних.

Робота з історичним джерелом.

Із листа львівських братчиків до Константинопольського патріарха Єремії про вагання серед православних

«Багато ж прийняли раду піддатися під владу римську архієрейську, запевняючи себе, що перебуватимуть під Папою Римським, здійснюючи все в церкві своїй по закону грецької віри без заборон...»

Питання: як автори листа пояснюють перехід до Берестейської унії частини православних вірян?

2. Церковні собори в Бересті.

Робота зі схемою. Розгляньте схему та охарактеризуйте два церковні собори у Бересті:

Не дійшовши згоди навіть щодо спільного засідання, кожна зі сторін 8 жовтня 1596 року у м. Бересті розпочала свій окремий собор

<u>прихильники унії</u>	<u>противники унії</u>
<p>король Сигізмунд III</p> <p>митрополит Київський і Галицький Михайло Рогоза</p> <p>православні єпископи</p>	<p>князь Василь-Костянтин Острозький</p> <p>архімандрит Києво-Печерського монастиря</p>
<p>офіційно затвердили акт унії православної та католицької церков</p>	<p>засудили діяльність митрополита Михайла Рогози та єпископів, які прийняли унію</p>

Технологія «Два – чотири – всі разом».

Опрацюйте рубрику «Детальніше про... основні умови Берестейської церковної унії». Працюючи в парах, визначте позитивні умови унії для католиків і уніатів. Пари обов'язково мають дійти згоди щодо відповіді або рішення. Далі пари об'єднуються в четвірки і обговорюють попередньо досягнуті рішення щодо поставленої проблеми.

Як і в парах, прийняття спільного рішення обов'язкове. Залежно від кількості учнів у класі можна об'єднати четвірки в більші групи чи перейти до колективного обговорення проблеми.

Робота з підручником. Розгляньте схему на с. 47 підручника та визначте позитивні та негативні наслідки Берестейської унії.

3. Греко-католицька церква після унії.

Доповідь учня (випереджаюче завдання): «Іпатій Потій та його роль у розбудові греко-католицької церкви».

Робота з текстом підручника. Опрацюйте с. 47-49 та охарактеризуйте становище греко-католицької церкви після підписання Берестейської унії. З якими складнощами стикалися уніати?

Розповідь вчителя про полемічну літературу.

Робота з історичним джерелом. Ознайомтеся із фрагментом історичного джерела та поміркуйте, які соціально значущі та актуальні і сьогодні ідеї висловлює автор полемічного твору?

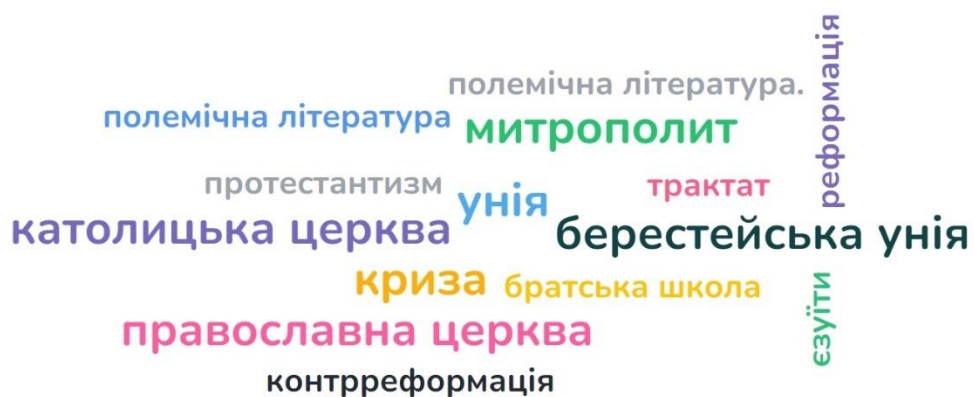
«...Так, що чините себе ліпшими за інших, плоттю та кров'ю родовитою хвалитесь, а не Вишнім Богом. Як же ви духовними, та не тільки духовними, але й вірними зватися можете, коли брата свого, з єдиної купелі хрещення – вірою і від однієї матері, – який народився з тієї ж таки, що й ви, благодаті, робите гіршим за себе, принижуєте і ставите його за ніщо, хлопом на огуду прозиваючи, кожум'якою, сідельником, шевцем? ...Згадайте, що він брат ваш, рівний із вами в усьому. Чи, може, ти кістяний, отак без тіла народився – дай мені знати про те! Отож питаю тебе і не залишу, питаючи, чим ти ліпший від хлопа... А коли показати не можеш, що ти кам'яний, кістяний чи навіть і золотий, а таке саме тіло і кров, як і будь-яка людина, то чим ліпшим викажеш себе від хлопа?»

I. Вишенський. «Послання до єпископів»

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Які основні причини підписання Берестейської унії ви запам'ятали?
2. Чи можна назвати Берестейську унію наслідком Люблінської унії?
3. Чому у Бересті 1596 році були проведені два собори?
4. У чому відмінність греко-католицької церкви від православної та від католицької?
5. Що таке полемічна література та яке вона мала соціокультурне значення?

6. Поясніть значення понять, розміщених на хмаринці тегів

7. Розгляньте колаж. Назвіть історичних персоналій.

8. Покажіть на карті місце підписання унії та поширення греко-католицької церкви на українських землях.

4 СТАНОВИЩЕ ЦЕРКОВ У РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ

VI. Підсумки уроку.

Дайте відповідь на проблемне питання: Чи вирішила унія проблему міжконфесійного протистояння на українських землях?

VII. Домашнє завдання

1. Опрацювати § 6 у підручнику

2. Переглянути відеоурок Всеукраїнська школа онлайн «8 клас. Історія України. Берестейська церковна унія. Утворення греко-католицької церкви» за покликанням

<https://www.youtube.com/watch?v=04xsHw91nZA>

3. Підготуйте коротку доповідь про сучасний стан Української греко-католицької церкви.